

renderovanie - angl. rendering – *počítačová grafika*

renesancia - z tal. rinascita – „znovuzrodenie“ > rinacimiento; franc. la renaissance

-kultúrno-spoločenský rozkvet v 14.-16.storočí v čase ekonomického vzostupu meštianskej triedy; termín rinacimiento použil prvý raz *Vassari*; charakteristické rysy renesančnej kultúry: svetský charakter, ideové východisko v *humanizme*, viere v neobmedzené možnosti ľudského rozumu a vôle, nadväznosť na antické dedičstvo (pozri *klasicizmus*), bohatá vnútorná členitosť, plejáda všestranných učencov, mysliteľov, umelcov a politikov; v úzkom význame renesancia predstavuje kultúrno-spoločenský vývoj v severnom Taliansku (pozri *protorenesancia*), odkiaľ sa šíri do Anglicka (14.storočie), Francúzska (15.storočie), Španielska, Nemecka (15.-16.storočie) a strednej Európy (16.storočie; pozri *romanizmus*); renesancia končí počiatkom *protireformácie* v rokoch 1550-1650 a splýva s *manierizmom*; pozri *trecento*, *quattrocento*, *cinquecento*; *Museo nazionale (vo Florencii)*/*Museo del Bargello*; *falzum*; *kazetovanie*

-*protorenesancia*: *trecento* (maľba: Pisano, A.di Gambio, Giotto; pozri *sienská škola*); architektúra: Brunelleschi, Ghilberti; pozri *maniera moderna*

-raná renesancia: *quattrocento*; formovanie nového slohu vo *Florencii*

a) architektúra: nadväznosť na diela toskánskej *protorenesancie* Brunelleschiho, Ghilbertiho a pokračovanie ich tvorby počas *quattrocenta*; L.B.Alberti; posilnenie horizontálneho princípu stavby oproti gotickému vertikalizmu, centrálné stavby, celistvé múry členené *pilastrami*, rovnými *rímsami*, vzdušnými *arkádami*, *rustikom*; strata nadľudského „gotického“ meradla, statický princíp, stereometricky vymedzený priestor, *fasády* s dlhým radom štvorcových okien, jemne profilované *ostenie*; nové materiály: *štuka*; nová štruktúra urbanistických celkov: *palác*, *zámok*, *vila*, *letohrádok*, ale aj chrámové stavby, najmä centrálnej dispozície; pozri *arbelos*, *klenba melónová*, *klenba hrebienková*, *klenba kláštorňá*, *klenba valená*

b) maliarstvo: nadväznosť na diela generácie *trecenta* Pisana, di Gambia, Giotta; nové poňatie *portrétu*, *aktu*, *krajiny*, *zátišia*, alegorických scén, *fresiek* s mytologickými žánrovými témami, iluzívnym riešením priestoru; prevláda *nástenná maľba* a maľba závesná, v zaalpských krajinách ešte *miniatura*; techniky: *olejomaľba*, *sgrafito*; pozri *sienská škola*; *konštruktivizmus*, *metafyzická maľba*

c) sochárstvo: nové poňatie monumentálneho *pomníku*, *pomníku - jazdeckej sochy*; hlavným cieľom voľná plastika; nové materiály: *bronz*, *terakota*, *fajáns*, *sklo*

d)rozkvet *umeleckých remesiel*

pozri *Museo nazionale (vo Florencii)*/*Museo del Bargello*

-vrcholná, „klasická“ renesancia: *cinquecento*; centrum *Rím*, *Florenca*, *Benátky*

a) architektúra: L.B.Alberti, D.Bramante

b)sochárstvo: Donatello, Verrocchio, J.della Quercia, L.dela Robbia, Rossellino

c)maliarstvo: od ranorenesančného pozorovania skutočnosti prechod k vrcholne renesančnému idealizmu, dôraz na *monumentalitu* (Masaccio), ilúziu (A.del Castagno), problémy *perspektívy* (Ucello; pozri *konštruktivizmus*), *spiritualizmus* (Fra Angelico, Botticelli), alegoričnosť (Botticelli), antikizujúca majestátnosť (Mantegna), maliarske problémy atmosféry v duchu nového pohľadu na krajinu ako doplnku figurálnej kompozície (P.della Francesca, Bellini, Tizian), technika *sfumata* ako prostriedku splynutia prírody s postavou (Leonardo da Vinci), ideálne vyrovnávanie kontrastov (Rafael Santi); v záverečnom období *cinquecenta* dramatický dynamizmus a maximálny spiritualizmus (Michelangelo); pozri *Accademia del Disegno*, *Accademia di San Luca*; vo Francúzsku: *deuxième renaissance*; *obrazy hanby*; *umbrijská škola*, *kontrasgrafito*

-neskorá renesancia: *manierizmus*

časť historikov (najmä talianskych) považuje manierizmus za taliansku renesancia v rokoch 1520-1610, v období medzi vrcholnou renesanciou a *barokom*; od 19.st. manierizmus stále viac považovaný za vlastné slohové obdobie (podrobne pozri *manierizmus*); neskorá renesancia

charakteristická negáciou renesančnej harmónie a vo všeobecnosti posilnením citovej zložky diela, dramatickým pátosom a neskoršie občas aj postupným ustrnutím výtvarného napredovania; v architektúre kontrasty *architektonických článkov*, predznamenávajúce *barok* (Michelangelo, Vignola, Roman); v maliarstve a sochárstve elegantná rafinovanosť, tajomnosť a nepokoj, dosiahnutý pomocou bledých chladných farieb, hadovitých, špirálovitých línií, predlžovaním figúr (pozri *figura serpentinata*), asymetrickosťou kompozície (neskoré práce Michelangela, Parmigiani, Pontormo, Bronzino, Bologna, El Greko); v pol.16.storočia rozšírený po celej Európe, najmä na dvore Rudolfa II.; pozri *fontainebleauská škola*, *Rudolfínske umenie*, *Vanitas*; *palladinizmus*, *novoplatonizmus*, *bottega*, *kartón*

Baleka: obrodné *humanistické* hnutie talianskeho *trecenta*; v užšom umeleckohistorickom význame (pozri *dejepis umenia*) dobový umelecký sloh vymedzený zvyčajne 14.-16.st.; periodizácia kolíše medzi užším a širším vymedzením (12.-17.st.); periodizácia zložitá pre plynulosť talianskeho umeleckého vývoja a jeho osobitosti; sporné sú najmä hranice, ktorými nadväzuje renesancia na *gotiku* (*protorenesancia*: Giotto, N.Pisano, S.Martini) a hranice, ktorými doznieva (*manierizmus*, *barok*); *rinascita* - znovuzrodenie (neskoršie *rinascimento*) bolo talianskymi humanistami ponímané ako celkové opätovné ožitie klasickej antickej vzdelanosti a kultúry, zahrnujúce tiež *antické*, najmä *rímske umenie* (pozri *grécke antické umenie*); obrodzenie malo prekonať tisícročie, ktoré ležalo medzi obdivovanou *antikou* a *novovekom*; toto tisícročie vypĺňal *stredovek*, ktorého umenie renesancia považovala za *barbarské* a za nemecký sloh (*maniera tedesca*); na tejto predstave založil *Vasari* svoju umeleckohistorickú teóriu (do renesancie zahrnuje umenie vyvíjajúce sa od Giotta k Michelangelovi; *Životopisy*, 1550); zužovanie pojmu renesancia na dobový umelecký sloh prinieslo až 18.storčie, napr. *encyklopedisti*; od pol. 19.st. bol termín chápaný predovšetkým už ako označenie dobového slohu (angl. kritik a maliar Ruskina, franc. historik J.Michelet, švajč. historik J.Burckhardt); dobové vymedzenie slohu je závislé od jednotlivých oblastí, kam renesancia z Talianska prenikala (často s veľkým oneskorením) a kde sa presadzovala s rozdielnou intenzitou (napr. v českých krajinách); v českej oblasti mala význam na rozvíjaní renesancie aj nezvyčajne teplá klíma 16.st., podobná v tom čase talianskej (to sa odrazilo na južných stavebných typoch architektúry: *letohrádky*); regionálne osobitosti boli ovplyvnené aj tradíciou, stupňom rozvoja spoločnosti aď.; hybnou spoločenskou silou renesancie bolo meštianstvo; jeho záujem sa zakladal na obdivu k antickej architektúre (*maniera all'a antica*) a bol podnecovaný nálezmi pamiatok (*Laokoon*, *Apollon belvederský*); obdiv k antike prebúdza *zberateľstvo* (zbierky malých bronzov a *gem* Lorenza *Medicejského*, Petrarcova zbierka *rímskych mincí*, Braccioniliho zbierka sôch a rukopisov); vo vzťahu k antike nešlo iba o vývojovú obmenu antického umenia, ale o prijímanie antických podnetov; nebolo to však prvý raz; antické podnety do svojej sústavy začleňovalo už stredoveké umenie (pozri napr. *karolínska renesancia*); v období nástupu renesancie spoločenské premeny v základoch spoločnosti vyvolávali novú vzdelanosť (*humanizmus*) a uvoľnenie tvorivých síl jedinca (pozri *ikonopis*, *concetto*) a spoločnosti; zmeny prebiehali dramaticky v celom duchovnom a svetskom živote; proces bol sprevádzaný politickými a sociálnymi zápasmi, ľudovými povstaniami za mzdové požiadavky aj za osobné práva; o moc bojovali medzi sebou rodiny (*Medicejovci* a *Pazziovci*), mestá (Janov a *Benátky*), ktorým stáli na čele rody (Milán: *Viscontiovci* a *Sforzovci*; Mantova: *Gonzagovci*; Ferrara: *Esteovci* a ď.); menila sa aj *cirkev* (bankovníctvo, podnikanie), čo sa odrazilo v názoru cirkvi na umenie; renesančný svetový názor bol ovplyvňovaný aj inými skúsenosťami, napr. *morovými* epidémiami (1348 vo Florencii klesol počet obyvateľ na tretinu), ľudovými hnutiami, ktorého boj za nápravu bol spätý so zbožnosťou a bojom o moc, ktorý sa nevyhol umeniu: diela boli pálené na hraniciach, vo Florencii kázal *Bernard Sienský* a Savonarola, ktorý v čase svojej krátkej vlády v meste chcel ako meč Pána uskutočniť Kristove kráľovstvo (pozri *pálenie márnivostí*); v renesancii sa menil nielen názor na umenie, ale menilo sa aj postavenie *umelca* v spoločnosti; bol uvoľnený zo všestranných spoločenských, pracovných, myšlienkových, organizačných, právnych a i. väzieb stredoveku (*cechy*); umelec bol zbavený doterajšej anonymity, mohol sa stať podnikateľom; podstatne sa menil aj názor na pôvodnosť a *autorstvo* diela; umelci tvorili pod svojím menom, zakladali svoje dielne (pozri *dielňa umelecká*), často rodinné podniky, ktoré sa stali svojou výkonnosťou manufaktúrami (Ghirlandaio); podmienkou tohto umeleckého rozmachu bol záujem nových objednávateľov a *mecenášov* (cirkev, mestá, spolky, rodiny, jednotlivci); bohatstvo podmienilo rozvoj kultúry, filozofie, umenia a kultivovalo životné prostredie; dokonca aj náboženské kresťanské výjavy zobrazovali vlastne dobovú spoločnosť; deje sa odohrávali v bohato vyzdobených renesančných interiéroch, postavy boli oblečené do dobových šiat (pozri *móda*) a samotný príbeh bol často zámienkou na vyslovenie životnej filozofie; cirkev vycítila spojenie

renesančného svetového názoru s „pohanskou“ antikou a čelila mu napr. tým, že vykopávky antických sôch vyhlasovala za démonov; napriek tomu dôležitejší ako vzťah k antike bol priamy vzťah renesancie ku skutočnosti (prírode), ku ktorému bolo antické umenie príkladom; obecné priblíženie sa ku skutočnosti zasiahlo aj náboženské poňatie sveta a to sa odrazilo v *ikonografii*; do popredia sa dostali témy *Poslednej večere*, *Kristus* a *Ján Krstiteľ*, *Mária*; Mária nebola zobrazovaná na tróne (pozri *Madona na tróne*), ale na vankúši alebo sediaca v trávě ako vzor pokory (pozri *Mária pokorná*), ktorú razilo spirituálne hnutie, alebo ako *Mária milosrdenstva* (pozri taliansky typ *Madona dell'Umiltà*); ďalšie dôležité námety: *Oplakávanie*, *Imago pietatis*, legendy o *svätcoch* a d.; viera nebola už chápaná tak dogmaticky, ale ako osobná zbožnosť (domáce oltárne obrazy); pre renesančného umelca nebola skutočnosť (príroda) ani jej poznávanie problematizované ako napr. v neskoršom *manierizme* (pozri *anamorfóza*, *labyrintové priestory*); základným inšpiračným zdrojom bola skutočnosť a jej poznávané zákonitosti; subjektívne poznanie bolo objektivizované a začleňované do novej sústavy; dôležitá bola najmä geometria (*perspektíva*, význam čísla); v umeleckom názore presadzuje realizmus založený na priamej zmyslovej skúsenosti, ktorá je uvádzaná do súladu s racionálnym systémom geometrie; ich pomocou umelec dáva dielu harmonický poriadok; kľúčovou otázkou umenia sa stáva vyjadrenie *priestoru*; ten je ponímaný ako určitý, pevný, jasný, uzatvorený a geometricky zobraziteľný *dostrednou perspektívou* (pozri *perspektíva centrálna*); k predstave priestoru sa od prvopočiatku ako k základnej predstave renesančného svetového názoru obrátilo tvorivé úsilie prvej umeleckej generácie; dôležité boli najmä statické prvky, *horizontála*, *vertikála*, *štvorec*, *kruh*, rovnoramenný *trojuholník* a obrazce vznikajúce ich zlučovaním; ďalšie prvky: *elipsa*, *špirála*, *diagonála* a d. nadobudli význam až neskoršie a to v dielach pripravujúcich *manierizmus* a *barok*; novým spôsobom docenený renesančný umelec bol považovaný nie už iba za prostredníka medzi Bohom a ľuďmi (pozri *conchetto*), ale za druhého tvorca po Bohu; tvorivý proces sa stal neskrývaným objektívnym poznávaním sveta aj subjektívnym postojom človeka k nemu; v tom odrážal realizmus nastupujúce meštianstvo; práve to malo dôveru v poznateľnosť skutočnosti, v telesné aj duchovné sily človeka ako jedinca, tvorivého aj eticky zodpovedného; človek sa stal stredom sveta a jeho mierou (pozri *antropocentrizmus*); cieľom pozemského bytia už nebol posmrtný život, spasenie (*nebo*), zavrhnutie (*peklo*) ako tomu bolo v čase stredovekých teologických dogiem kresťanského náboženstva; základnou hodnotou človeka sa stala naplno a tvorivo prežívaná prítomnosť, čo sa odrazilo v renesančnej ikonografii: rozšírený záujem o *portrét* (pozri *portrét slobodný*), krajinu (pozri *krajinomalba*) a *zátišie*; tie sa osamostatňovali alebo boli novým spôsobom ponímané; umenie nebolo určené Bohu ako v gotike (preto často skryté ľudskému zraku na *katedrále*), ale človeku; dobová sloboda umelca viedla k jeho všestrannosti (typickou renesančnou osobnosťou bol Michelangelo: súčasne architekt, maliar, sochár, básnik; Leonardo maliar aj vedec; umelci, teoretici a historici: *Vasari*, L.B.Alberti); zrod renesančného umenia kladený do *Florencie* (podľa niektorých historikov do *Ríma*) a je spájaný so súťažou na bronzové vráta florentského *baptisteria* (súťaž medzi Brunelleschim a L.Ghilbertim); víťazné Ghilbertiho reliéfy vyjadrili princípy nového názoru, ktorý sa potom odrazil v Donatellovej tvorbe (bronzová socha *Dávida*, prvá monumentálna novoveká socha, v ktorej ešte doznieva „*krásny sloh*“ gotiky; jazdecká socha *kondotiera* Gattamelatu), ďalej v tvorbe Verrochia (*jazdecká socha* Colleoniho); ďalší vývojovo dôležití sochári: L.della Robia (reliéfy *speváckej tribúny* florentského *dómu*), A.del Pollaiuolo, M.da Fiesole, B.da Maiano, J.della Quercia, D.di Buoninsegna, A.Rossellino a d. (práce z *bronzu*: *lejárska dokonalosť*), z *mramoru*, *alabastru*, *terakoty*; v maliarstve predpoklady nového názoru pripravili Cimabue a *Giotto*; rozvinul ich však až Masaccio (jeho umenie označil *Vassari* za *arte moderna*; základom jeho tvorby vedecky podložená perspektíva, trojrozmernosť postáv, dôležitosť študijnej kresby); na Masacciho odkaz nadviazali P.Ucello, P.della Francesca (okrem geometrickej *centrálnej perspektívy* už naznačil aj *vzdušnú perspektívu*), L.Signorelli, Fra Angelico, Fra Filippo Lippi, D.Girlandaio (svetský rys podobizní); zvláštne postavenie vo vývoji mal S.Botticelli: citlivosť, *platónske* poňatie alegórií spájajúcich ducha a hmotu, rozdielnosť aj jednota prírody a ľudského sveta, námety z antickej mytológie; neskoršie zasiahnutý Savonarolovými káždami (pozri *pálenie márnivostí*) sa vrátil k náboženským témam; ďalšou významnou osobnosťou renesančnej maľby bol Mantegna (literárny realizmus); v 16.st. (pozri *cinquecento*) sa dostal do popredia Rím (silné pápežské centralizačné snahy > veľká podpora umenia); Ríme prebehlo *humanistické* zovšeobecnenie kresťanských hodnôt; syntéza predošlého maliarskeho vývoja prebiehala v polarite kresby (*disegno*) a farby (*colore*); kľúčovou osobnosťou cinquecenta bol *Michelangelo Buonarroti*; svojím dielom obsiahol východiská renesančného umeleckého názoru, jeho premeny aj vyústenie do *manierizmu* a *baroka*; bol osamoteným a všestranným zjavom, bez vlastnej dielne; zasiahol do sochárstva (*Mojžiš*, *Pieta*, *Dávid*, náhrobok Loreza Medicejského), do maliarstva (*Sixtínska kaplnka*); ďalším veličanom bol

Leonardo da Vinci; spájal vo svojom diele vedu a umenie; jeho maľby nie sú početné ale významné (napr. *Posledná večera*, *Anna samotretia*, *Mona Lisa*, *Ján Krstiteľ*; pozri *sfumato*); syntetikom bol aj Raffael Santi (vatikánske fresky: napr. Aténska škola; *Sixtínska madona*); zlúčil umbrijský a benátsky *kolorizmus* (pozri *benátska škola*, *umbrijská škola*) s lineárnosťou *florentskej* maľby a naplno uplatnil renesančné kompozičné zásady (*kompozícia* trojuholníková, *pyramídová*); závažný a vývojovo významný bol prínos benátskeho maliarstva, ktoré dospelo ku *kolorizmu* maľbou Giovanniho a Gentila Belliniovcov (záujem o krajinu); vynikli aj Antonello da Messina (prebral *flámsku maľbu* olejom a *temperou*; pozri *Baleka: olejomalba*), V.Carpaccio, Cima da Conegliano, Giorgione, P.Vecchio a Tintoretto, ktorý anticipoval barokové poňatie farby a niektoré ďalšie rysy, vypätosť situácie, mystika, sen (*Vraždenie neviniatok*, *Snímanie z kríža*); umelci prichádzajúci z krajín severne od Álp odnášali nový umelecký názor späť do strednej a severnej Európy; tu chýbalo dôležité antické podložie a naopak pretrvával silný vplyv gotiky, s ktorým sa musel renesančný názor vyrovnávať rovnako ako s katolicizmom a *reformáciou*, ktorá odmietala stredomorskú tradíciu (Luther); významnými osobnosťami zaalpského umenia 15.st. (v čase jej prenikania) boli K.Witz (významom priravnávaný k Ucellovi a Andreovi del Castagno), M.Wolgemuth a M.Schongauer, ktorí boli Dürerovými učiteľmi; najvýznamnejšou osobnosťou *zaalpskej renesancie* sa stal Dürer, ktorý sa koncom 15.st. vypravil do Talianska; tu sa naplno uvoľnila jeho renesančná tvorivosť: Adam a Eva, Apokalypsa Jánova (pozri *Apokalypsa Dürerova*), Štyria apoštoli, Ružencová slávnosť); Dürer zasiahol aj do teoretickej oblasti (napr. Štyri knihy o proporcií); jeho žiakmi boli H.Baldung/Grien a H.Burgkmair St.; do vývoja zasahovali aj ďalší: L.Cranach St., A.Aldorfer a najmä Grünewald (Isenheimský oltár) a H.Holbein; do českých krajín prenikla renesancia až v 16.st. a presadzovali ju spočiatku najmä Taliani svoji stavbami a architektonickou *skulptúrou* (pozri *architektonické sochárstvo*); voľná socha sa objavovala iba zriedkavo, prevažoval reliéf na náhrobkoch a prvky späté s architektúrou (pozri *architektonické články*): *ostenie* Vladislavskej sály; v maliarstve prevládala podobizeň a *tabuľová maľba* s náboženskými motívami; objavovala sa však aj *nástenná maľba* a *sgrafitá* (Míčovna *Pražského hradu*, zámok v Litomyšli a i.); renesancia v českých krajinách nepredstavuje aspoň v sochárstve a maliarstve významné obdobie dejín umenia; holandské umenie prebralo už okolo pol.15.st. humanizmus (Erazmus Rotterdamský) a jeho dôsledky pre umelecký vývoj; *flámske* umenie sa pomerne skoro vymykalo teologických dogmám a spájalo napr. *plamienkový* sloh (pozri *flamboantná gotika*) s humanistickými výkladmi; zbožnosť niekedy zastierala vznikajúcu slobodu myslenia a správania (pozri *Flandry*); medzi najvýznamnejšie osobnosti patrí najmä Jan van Eyck (*Madona kancelára Rolina*, Manželia Arnolfiovci, *Gentský oltár* maľovaný spoločne s bratom Hubertom van Eyckom); talianske umenie bolo v Holandsku poznávané z dovezených drobných plastik, kresieb a najmä grafických listov; generácia *romanistov* poznala talianske umenie z vlastnej skúsenosti; významné postavenie má H. Bosch (*Lod' bláznov*, *Záhrada pozemských rozkoší*); periodizácia a charakterizácia vývoja je zložitá, nakoľko rad umelcov prijíma v 2.pol.16.st. manierizmus (B.Spranger); zložitosť vývoja dokladá P. Brueghel St. (Obrátenie sv. Pavla a ď.) svojím realizmom, symbolizmom a skrytou príbuznosťou s H. Boschom; Brueghelovi pokračovatelia: P. Brueghel Ml. zv. Pekelný a J. Brueghel zv. Zamatový svojou tvorbou presiahli do celkom iného vývojového obdobia; Francúzsko prijalo renesanciu s veľkým pochopením, ale v dôsledku historického oneskorenia nezaznamenala prvá a druhá *fontainebleauská škola* renesanciu, ale skôr manierizmus; do francúzskeho prostredia priniesli nový názor G.B.Rosso Fiorentino, F.Primaticcio, N.dell'Abbate (prvá fontainebleauská škola) a T.Dubreuil, A.Dubois, M.Fréminet (druhá fontainebleauská škola); Španielsko bolo otvorené prílivu talianskych a čiastočne francúzskych umelcov; tí však nezatláčali španielskych maliarov a sochárov, ktorí renesanciu poznávali zo svojich pobytov v Taliansku; zvláštnosťou španielskeho prostredia bol katolicizmus a špecifické historické podmienky, ktoré ovplyvňovali smerovanie k manierizmu (El Greco: Pohľad na Toledo, Pohreb grófa Orgaza, Piata pečať Apokalypsy)

Dudák: prvý raz sa pojem renesancia (*rinascita*) objavil u maliara Cimabueho (1245-1302); významné je jeho použitie Vasarim (1550), ktorý ním ešte neoznačoval slohové obdobie ale charakteristiku umeleckej doby, ktorá sa snažila prekonať stredovek (jeho umenie považované za barbarské); pre charakteristiku slohu sa začal termín *rinascimento* používať asi od 1820; v umelecko-historickom význame sa termín renesancia (franc. *renaissance*) definitívne presadil až 1855-60

základná periodizácia talianskej renesancie:

-raná renesancia (*quattrocento*; 1420-90)

-vrcholná renesancia (*cinquecento*; 1490-1520)

-neskorá renesancia (*cinquecento*; od 1520); s neskorou renesanciou sa od 20.rokov 16.st. prelína manierizmus z Talianska do Francúzska a Španielska sa renesancia šírila od poč.16.st., do Nemecka a Anglicka v 2.pol.16.st., do strednej Európy v priebehu 16.st.; renesančné estetické koncepcie vedome odmietali gotickú architektúru pre jej *diaľanosť*, pohľadovú neurčitost', smerujúcu k potlačeniu hmoty, nerešpektovanie ľudského meradla (výnimkou sú niektoré stavby neskoršej gotiky), výrazný dynamizmus, vertikálnosť; paradoxne renesancia nadväzovala na taliansku gotiku (Arnolfo di Cambio, 1240-1302), v ktorej prežívalo *klasické* (antické) cítenie architektúry; pre renesančnú architektúru je príznačná tendencia vytvoriť vymedzený a jednoznačne určený priestor (*štvorec, obdĺžnik, kruh, kocka, guľa*); stavali sa najmä priestory pozdĺžne (typ *bazilika*) a centrálné (*centrála*); v chrámovej architektúre sa stretávala tendencia k centrálnym priestorom (vyhovovali renesančnej estetike) s potrebami cirkvi (z liturgických dôvodov uprednostňovala priestory obdĺžne, v ktorých priebeh liturgie vykonávaný kňazom na prvých chóre sledovali z lodí zástupy veriacich); obľúbené boli *klenby*, ktoré uzatvárali priestor (*kupola, klenba kláštorňa, melónová*) nad pôdorysom kruhovým, štvorcovým, polygonálnym, krížovým alebo pôdorysom vzniknutým zo zložitejších priekov; v prípade pozdĺžnych stavieb viedla snaha o jednotný priestor k potlačaniu *bočných lodí* (smer vývoja od baziliky k centrále na obdĺžnikovom pôdoryse a *sále/ kostolu sálovému*; pozri ďalej *chrámové typy*); bočné lode boli nahradené *kaplnkami* otvorenými do hlavnej lode, alebo *kaplnkami* striedavo otvorenými a zatvorenými; obdobne bol potlačený *trassept*, ktorý iba nepatrne predstupoval; nad *križením lodí* (pozri ďalej *viazaný systém*) bola zvyčajne vztýčená kupola; klenbový systém na rozdiel od gotiky neriešil pôsobenie tlakov (pozri *oporný systém*); *oporné piliere* boli vtiahnuté dovnútra budovy medzi kaplnky (pozri *kostol s vtiahnutými piliermi*); stabilitu zaisťovali pomocné prostriedky (železné ťahadlá v päťach klenby alebo zavesenie klenby na rov); oproti gotike nadobudol plný múr opäť svoj *tektonický* význam; používal sa *architrávový systém* (v kombinácii s *archivoltovým*) a kruhový oblúk; iba výnimočne bola vonkajšia plocha múra hladká (typické je jej bohaté architektonické vypracovanie); výtvarne riešené najmä priečelie svetských stavieb zdobené *bosážou, rustikom* a najmä (v stredoeurópskej renesancii) *sgrafitami*; zvýraznené boli *rímasy* a obklady *portálov* a *okien*; najdôraznejšie bol na priečeliach vyjadrený *sokel*, ktorý často značne predstupoval pre lícnu časť muriva, ďalej *korunová rímsa*, ktorá opticky aj fakticky ukončovala stavbu pri pohľade hore; hlavná rímsa bola často tvorená celým *kladím*, voľne odvodeným z rímskej antickej architektúry; nad hlavnou rímsou mohla byť umiestnená *atika*, ktorá niekedy tvorila celé *atikové poschodie*; vodorovné členenie stavby ďalej zvýrazňovali dlhé balkóny na priečelí; spočiatku celkom prevládalo horizontálne členenie stavby (florentské paláce), postupne však bolo vyvážené vertikálnym členením prostredníctvom voľne preberaných antickej poriadkov (najväčšej obľube sa tešil *korintský poriadok*) a to pomocou *pilastr*ov, *polostĺpov* a v čase vrcholnej renesancie aj *trojštvrťových stĺpov* a stĺpov predstavaných v *poschodovom poriadku* (zvyčajne uplatnené *superpozícia poriadkov*); niekedy bola plocha pomocou stĺpových poriadkov rytmizovaná striedaním rôznych širokých *interkolumnii*; rytmizácia nadobúdala časom na výraznosti a monumentálnosti; v interiéri boli plastické prvky často ešte zvýraznené farebne; postupne sa začal uplatňovať *vysoký poriadok*, ktorý potláčal horizontálne členenie stavby; inou tendenciou vrcholnej a neskoršej renesancie bolo naopak vypúšťanie zvislých článkov a zdobenie priečelí iba rímsami, orámovaním okien a poschodí a zvýraznenie rustikom na nárožiacich; pod oknami sa často striedali nízke *trojuholníkové* a *segmentové frontony*; opäť sa uplatnila antickej *nika*, do ktorej boli umiestňované sochy a dekoratívne vázy, príp. fontány; niekedy nika zostala prázdna a slúžila iba na väčšiu profiláciu steny; charakteristickým prvkom renesančnej architektúry bola *arkáda* (*lodžie, portiky, ochodze nádvorí*); obľúbené bolo (už v antickej Ríme známe) striedanie kladia a oblúku v arkádach; zo *stavebného materiálu* sa používal *kameň, tehla, drevo*; kameň bol využitý nielen ako stavebný materiál, ale aj esteticky; výtvarne akcentovaná bola *väzba muriva*, tak farebnosť kameňov; v Taliansku sa používal najmä *tuf, pieskovec* a rôzne druhy *mramorov*, vyvážené aj mimo Talianska; *lomový kameň* bol používaný na základy a zmiešané murivo; obľúbená bola kamenná *bosáž* (priečelie palácov), ktorá tvorila pôsobivý obklad; bosované obklady vyvolávali dojem celokamennej stavby, ktorá však bola v skutočnosti vymurovaná z menej kvalitného materiálu; najmä v Taliansku sa často používali na zastropenie alebo zastrešenie kamenné platne; z kameňa pritesávané *hlavice, pätky* aj *drieky stĺpov, konzoly, rímasy, stupne schodov, madlá zábradlia* (reliéfne, prerezávané, z *balustrov*); v interiéroch používaný aj *leštený kameň* (dlážka, obklady krbov, stien, pilierov a stĺpov); často používaným materiálom boli *tehly*; mali rôznych rozmerov; z tehál murované nielen steny, ale často aj klenby a *schodiská*; využívalo sa aj dekoratívneho účinku neomietnutého tehlového muriva (farba tehál, škárovanie); obľúbené boli *glazované tehly, terakota* a *majolika*; terakota sa používala

najmä na pilastre, hlavice stĺpov, *architrávy*, *vlysy*, *rímasy*, *archivolty*, orámovanie okien a dverí a rôzne *medailóny*; rozšírila sa „sériová výroba“ rôznych *architektonických článkov* a detailov (najmä severné Taliansko, Bologna); najčastejším pojivom kamenného a tehelného muriva bola malta z hydraulického vápna alebo (Taliansko) z *pucolánu*; namiesto piesku sa v Taliansku používala niekedy vulkanická červená hlina; malta na omietky bola obohatená tehlovou múčkou, vnútorné omietky aj mramorovým práškom (pozri *scagliola*); z omietky boli často modelované architektonické články (*štukatúra*), alebo omietka nanášaná vo viacerých rôznofarebných vrstvách a preškrabávaná (*sgraffito*); na štukatúry sa používala aj *sadra* (pozri termíny *stucco lustro* a *mramor umelý*); ako pojivo a najmä ako izolácia sa používal aj *asfalt*; často sa používalo *drevo*; drevo sa využívalo na zložité konštrukcie krovov, na konštrukcie stropov (*kazetové* a *záklapové stropy*); používali sa aj drevené *klenby*; z dreva sa tvorili vyčnievajúce *konzoly*, na drevené *krokvy* sa zavesovala rímsa (tiež z dreva, pobitá rákosovou rohožou, na ktorú sa nahadzovala omietka); stále častejšie sa používali z dekoratívnych aj konštrukčných dôvodov kovy; popri *bronze* (strešná krytina) to bolo najmä *olovov* (pojivo), *železo* (táhla drevených aj murovaných klenieb), ale aj *striebro*, *zlato* a *meď* (dekorácia); renesančnému cíteniu (jasne vymedziť priestor) vyhovovali klenby; oproti gotickej *klenbe križovej* užívaná najčastejšie *klenba valená*, *kláštorná*, *korytová* a *zrkadlová*; klenbový *oblúk* bol *polkruhový* alebo *eliptický* (*stlačený*); valená klenba bola často s *lunetami*, spevnená železnými ťahadlami v *pätkách klenby*, vystužená *klenbovými pasmi*; klenba bola zdobená maľbou, *kazetovaním* alebo *štukovou* dekoráciou; osobitne obľúbená bola *korytová* a *zrkadlová klenba*; klenuli chodby, *schodiská*, *vestibuly* aj obytné miestnosti a *sály*; v ochodzách *galérií* sa korytová a zrkadlová klenba niekedy striedajú; menej často sa užívala *križová klenba*, a to *rímska klenba* (rovná, t.j. nestúpajúca), zvyčajne bez *rebier*, niekedy mala podobu *klenby hráňovej* alebo *hrebienkovej*; užívala sa napr. v *ochodzách arkádových* nádvorí; najmä v ranej renesancii bola obľúbená *klenba melónová*, posadená na kruhovej alebo polygonálnej základne; renesančné *kupoly* boli dôležitým architektonickým prvkom, či už išlo o kupolu pravú, prípadne prevýšenú *kalotu* (kupola chrámu sv.Petra v Ríme, priemer 42m), alebo *klenbu melónovú* nad mnohouholníkom (Santa Maria del Fiore vo *Florencii*, priemer 41,97m); k návratu ku klenbám prispeli podnety z Byzancie, keď po jej pádu 1453 odišiel do Talianska rad majstrov; kupole stavané nad kruhovým, štvorcovým, polygonálnym alebo križovým centrálnym pôdorysom; prechod bol zaisťovaný *pendatívami*, ako podpery sa používali zvyčajne *piliere*, iba v uzavretých kruhových a štvorcových priestoroch sa používal múr; opticky kupole často zvýrazňoval *tambur* s vyrezanými oknami; kupole často konštruované dvojplášťové; z vonkajšej strany boli viditeľné alebo boli prekryté *stechou stanovou*; niekedy boli klenby murované do určitej výšky ako celok z vodorovných vrstiev (na princípe *přečnělkovej klenby*) a až potom zaklenuté; rozšíreným druhom výzdoby stien interiéru (menej často exteriéru) bolo *all fresco*, *all secco*, *frescosecco* a *inkrustácia* stien farebným *mramorom*; v 16.st. sa interiéry zdobili najčastejšie *štukou* (pozri *štukatúra*), a to spočiatku bielou, neskoršie tónovanou aj zlatou; užívali sa *balustre*, *bosáž*, *rustiko*, *sgraffito*, ornament v tom čase stratil symbolickú funkciu, jeho tvary sa inšpirovali najmä antickou architektúrou (*akant*, *feston*); charakteristickým rysom boli orámované polia vyplnené ornamentálnou výzdobou (pozri *panneau*); typickým prvkom boli plošné ornamenty *groteska*, *arabeska*, *maureska*, *rozeta*, *kartuš*, *cvikel*, *čučky*, *medailón* a rôzne ornamenty zoomorfné (*delfín*, *jednorožec*) a antropomorfné (*amorek*, *herma* a d.); v neskoršej renesancii a *manierizme* sa používal *boltec*, *maskaron*, *ornament podbijaný*, *zavíjaný* (pozri *rollwerk*); ako ozdobný prvok priečelných štítov sa užívalo *krenelovanie*; pre renesanciu bol charakteristický dôraz na svetskú/*profánnu* architektúru; dominujúcimi stavbami boli *paláce*, *predmestské vily*, *zámky* a verejné budovy; *sakrálna* architektúra reprezentovaná chrámom (pozri *chrám kresťanský*); v rozvíjané dva typy chrámového priestoru: chrám s centrálnou *dispozíciou* (*centrála*) a pozdĺžny (*longitudálny*), zvyčajne jednolodový chrám (pozri *chrámové typy*) s valenou klenbou a postrannými kaplnkami; centrálny pôdorys používaný najmä v menších kaplnkách a *votívnych* kostoloch, zatiaľ čo pozdĺžny pôdorys bol z liturgických dôvodov (procesie, kazateľská činnosť) uprednostňovaný najmä pri väčších chrámoch; *centrála* sa stala ideálnym typom renesančných teoretikov, v praxi narážala na potreby liturgie aj tradíciu; najstaršie renesančné centrály postavil vo Florencii F.Brunelleschi (Stará *sakristia* chrámu San Lorenzo a kaplnka Pazziocov v Santa Croce vo Florencii); v neskorom 15. a 16.st. sa centrálna dispozícia všeobecne rozšírila a používal sa najmä pôdprys *gréckeho križa*; významnými projektantmi centrály boli Filarete, D.Bramante a Leonardo da Vinci; pôvodne mal byť centrálou aj chrám sv.Petra v Ríme (Bramante, Michelangelo), ale v priebehu stavby bol pôvodný projekt zmenený (Maderna); v neskoršej renesancii sa rozšírili pozdĺžne centrály na pôdorysy oválu (Vignola a jeho žiaci); longitudálne stavby majú niekoľko základných variantov: centrálna východná časť s kupolou alebo bez nej, pozdĺžna loď s plochým stropom alebo zaklenutá valenou

klenbou; chrám mohol mať *bočné lode*, ale typickejšie bolo jednolodie s postrannými kaplnkami, medzi ktoré bol vtiahnutý *oporný systém* valenej klenby (pilieri); jestvuje aj riešenie s loďou zastropenou radom kupol; prototypom renesančného pozdĺžneho chrámu s kupolou a postrannými kaplnkami je kostol Sant'Andrea v Mantove (L.Alberti); významným typom pozdĺžneho chrámu neskorer renesancie a baroka je chrám Il Gesù (Vignola, inšpirovaný chrámom Sant' Andrea) s veľkou pozdĺžnou loďou s hlbokým postrannými kaplnkami a východným *záverom* (*chóru*) s kupolou; *profánne* stavby reprezentuje *palác* a *zámok*; ich charakteristickým znakom je zvyčajne štvorkrídlový *pôdorys*, rozvinutý okolo ústredného dvora s *arkádami* na jednej, dvoch, troch alebo štyroch stranách (porovnaj podkovovitú dispozíciu *cour d'honneur/čestného dvora*); vnútorný dvor (v gotickom paláci iba akýsi svetlík a úžitkové priestranstvo) sa stal jadrom celej *dispozície* a do istej miery nadväzoval na *atrium* antického domu (pozri *atriový dom*, *dom antický*); plocha nádvorí bola osádzaná stromami, trávnatá alebo dláždená, často doplnená kašnou; do objektu paláca alebo zámku sa vchádzalo architektonicky upraveným, niekedy veľmi okázalým *portálom*; architektonicky bol zdôraznený aj význam *schodiska*; popri úžitkovou točitom schodisku prevzatom z *gotiky* boli obľúbené aj dvojramenné a viacramenné schody (pozri *schodisko*); miestnosti nebývali vzájomne prepojené, ale vstupovalo sa do nich z otvorených *lôžzií*; až v *manierizme* bola použitá *enfiláda*; aj keď paláce a zámky neslúžili predovšetkým obrane, často svojou blokovosťou pripomínajú pevnosť (florentské paláce); hmotný charakter stavby zdôraznený *bosážou*, v českom prostredí menej nákladným *sgrafitom* (pozri *diamantový rez sgrafitový*); početné *hrady* prestavované na *zámky* a pokiaľ to nebolo pre terén možné, bol zámok postavený v blízkosti starého hradu; postupne sa rozvíjala aj trojkrídlová dispozícia s otvoreným *čestným dvorom*; charakteristickým prejavom renesancie boli predmestské *vily* (Taliansko) a *letohrádky*; na rozdiel od palácov a zámkov (niekedy ich nie je možné presne odlíšiť) mali často voľnejší pôdorys a väčšiu tvarovú pestrosť; v reprezentatívnych vilách talianskej neskorer renesancie začali prevládať otvorené haly vymedzené stĺpmi a bohato rozvinutým *schodiskom vonkajším* (vila Farnese v Caprarole; Palladio, Vignola); súčasťou areálu bola aj upravená renesančná *záhrada* (talianka a francúzska záhrada); renesancia je aj obdobím stavby verejných budov často v honosnom reprezentatívnom poňatí; stavali sa *radnice*, *knižnice*, *školy*, *špitály*, *tržnice* (*masné krámy*), *strelnice*, *loptárne*, *jazdiarne* aj *divadlá*; osobitne radnice sa stali významnou reprezentačnou stavbou, odrážajúcou moc a bohatstvo mesta alebo obce; v renesančnom *urbanizme* sa uplatnila najmä centrálna *dispozícia*, ale aj rímsky pravouhlý systém *cardo a decumanus*; centrálnu dispozíciu reprezentuje mesto Palma Nuova (postavené 1593, arch. V.Scamozzi); *cardo* a *decumanus* reprezentuje mesto Vitry-le-Francois (arch. Vauban); charakteristickým rysom talianskeho urbanizmu je snaha koncipovať mestský priestor (*ulica*, *námestie*) ako interiér (Michelangelo: Kapitolské námestie v Ríme); aj staršie mestá upravované podľa zásad renesančnej estetiky; obľúbené boli jednotné priečelia domov a tam, kde to bolo možné, bola gotická pozdĺžna dispozícia nahradzovaná šírkovou, čo výrazne (spolu s uplatnením renesančných *fasád* a *atik*) zmenilo charakter *uličnej fronty*; vývoj renesančnej architektúry mimo Taliansko: o rozšírenie renesancie a humanizmu sa zaslúžili talianski učitelia a umelci, rovnako ako tí, čo prichádzali do Talianska a potom sa vracali domov: diplomati, vojaci, študenti kňazi, *pútnici*; samotné renesančné umenie sa v Európe presadzovalo postupne a pomerne pomaly; v mnohých krajinách sa v čase talianskej vrcholnej renesancie rozvíjalo ešte *gotické umenie*; po dlhý čas sa tak oba slohy vyvíjali vedľa seba; o rozšírenie nového štýlu sa zaslúžili najmä panovníci a šľachta, ktorí sa svoje dvory pozývali talianskych umelcov; šľachtu čoskoro nasledovalo bohaté meštianstvo; pozri *klenba hrebienková*, *klenba kláštorhá*, *klenba valená*

Francúzsko:

-v dôsledku početných antických pamiatok aj pre geografickú blízkosť k Taliansku malo blízko k antickému dedičstvu; preto renesancia preniká do Francúzska pomerne skoro, už na počiatku 16.st.; rozšíreniu napomáhala aj expanzia francúzskych panovníkov do severného Talianska; na rozdiel od meštianskeho charakteru talianskej renesancie, bola francúzska renesancia dvorským slohom (kráľovské zámky na Loire); pre francúzsku renesanciu je charakteristické použitie vysokej strechy, malebných strešných *vikierov*, kompozične previazaných s oknami pod nimi, *arkierov*, vysokých komínov, nárožných veží aj samostatných *točitých schodisk*, často umiestnených v samostatných vežiach; osobitné bolo uplatnenie francúzskeho *stĺpového poriadku* (*rustikové pásy* prechádzajú cez drieky stĺpov); jednotlivé obdobia francúzskej renesancie pomenované po panovníkoch:

raná renesancia (1500-1540): sloh *Francois-Premier*

vrcholná renesancia (1540-1580): sloh *Henri-Deux*

neskorá renesancia (1580-1620): sloh *Henri-Quarte* a *Louis Treize*

-počas vrcholnej renesancie sa uplatnilo bohaté členenie fasády, v hojnej miere sa využívali *stĺpové poriadky*; komplex francúzskej renesancie predstavuje prestavba kráľovského hradu vo Fontainebleau na renesančný zámok (1528-58); v spolupráci s miestnym kamenárom Gillom Le Bretonom tu pôsobil rad talianskych umelcov (F.Primaticcio, Rosso Fiorentino, S.Serlio a zrejme aj G.Romano), ktorí vytvorili *fontainebleauskú školu*; ďalšími renesančnými dielami sú menšie kráľovské zámky v Saint-Germain-en-Laye, La Muette a d.; ďalší významní architekti vrcholnej renesancie: P.Lescot, P.de l'Orme, J.J.Androuet du Cerceau, J.Bullant; v neskornej francúzskej renesancii sa prejavila väčšia triezvosť, jednoduchosť a staveľská disciplinovanosť; zreteľný bol odklon od dekorativizmu a narastanie snahy o monumentálnosť; rozvinul sa typ *francúzskej záhrady* a bol rozšírený do celej Európy; významným architektom neskornej renesancie bol J.J.Androuet du Cerceau Ml.; pozri *tzv. blšia kožušinka; bosáž*

Španielsko a Portugalsko:

-od počiatku 16.st. sa miesila s gotickými a *maurskými* prvkami; vyvinul sa osobitý, silne ozdobný *platereský štýl* (Španielsko) a *manuelský štýl* (Portugalsko); súčasne v Španielsku pôsobili v 16.st. janovskí a florentskí stavitelia a architekti, ktorí používali čisté formy florentskej renesancie; asi od pol.16.st. dekorativizmus ustupoval v prospech *architektonických poriadkov*; boli rešpektované tektonické články; tento nový štýl, pomenovaný *estilo greco-romano* použitý napr. na stavbe kráľovského paláca Karola V. v Granade (P.Macucha); pri stavbe kláštora a paláca Filipa II. v *Escorialu* (B.de Toledo, J.de Herrera) sa uplatnil štýl celkom zbavený ornamentu (*desornamentado*); predstaviteľom čistej renesancie v Portugalsku je napr. D. de Torralva; predstaviteľom neskorjej manieristickej renesancie F.Terzi

Nemecko:

-renesancia prenikla do Nemecka v 2.pol.16.st. v niekoľkých vlnách a z rôznych strán; južné Nemecko ovplyvnené priamo talianskou renesanciou; významnými centrami Norimberk (Tucherhaus, Pellerhaus) a Augsburg (kaplnka Fuggerovcov v kostole sv. Anny, radnica); v strednom Nemecku prelínali talianske a holandské vplyvy; významné pamiatky v Drážd'anoch, Heidelbergu (priečelie zámku), v Torgau (zámok Hartenfels) a d.; v západnom Nemecku vplyvy francúzske a holandské; do konca 16.st. sa miešali renesančné a gotické prvky; koncom storočia sa začala vyvíjať vlastná renesančná architektúra a nemeckí umelci získali skúsenosti priamo v Taliansku; v 1.pol.17.st. už budované kompozične čisté renesančné stavby (Augsburg); architekti renesancie (E.Holl) už oživovali svoje stavby barokovými prvkami (vplyv Holandska; Augsburg)

Holandsko, Belgicko

-do 1.pol.16.st. prevažovala v Holandsku gotika a renesančné prvky používané iba ako výzdoba gotických konštrukcií; dôležitú úlohu hrali dekoratéri (H.Vredman de Vries); spojenie miestnych tradícií a talianskej renesancie dokladajú stavby C.Florisa (pozri *Florisov štýl*); záujem o renesanciu vzrástol od pol.16.st.; od 1540 sa prejavila reakcia proti prebujnenému dekorativizmu; osobitým prínosom holandskej architektúry bolo časté používanie neomietnutých tehál (kamenné bolo iba *ostenie* okien a *portálov*); využívalo sa dekoratívne striedanie vrstiev kameňa a tehál, často pri použití *stĺpových poriadkov*; významní architekti: L.de Key (radnica v Leydene), H.van Keyser (Zunder a Westekerk v Amsterodame); pozri *klenba drevená*

Anglicko:

-ešte v 2.pol.16.st.prevládala gotika (pozri *survival*); prechodný goticko-renesančný štýl sa volá *Queen Elisabeth-style*; zámky strácali pevnostný charakter, taliansky štvorkridlý pôdorys sa príliš neuplatnil a prednosť získal pôdorys vo tvare E alebo H; blízko k renesančnej čistote mali predovšetkým zámky Longhlea House vo Wiltshire (R.Smythson); ďalšie renesančné pamiatky od Smythsona: Hall v Derbyshire, Wollatou Hall; v Northamptonshire postavené pod francúzskym vplyvom Kirby House, Burgley House; rozvinuté renesančné stavby sa v Anglicku uplatnili až na zač. 17.st. a zakotvili sa natoľko, že typický anglický *klasicizmus* 17.-18.st. bol výrazne odlišný od

pevninského *barokového klasicizmu*; spojením renesančnej a manieristickej dekorácie sa prejavil *jakubský štýl*; pozri *klenba drevená*

Čechy a Morava:

-renesančné prvky začali do českej gotickej architektúry prenikať približne v období 1490-1535 (vláda Ladislava a Ľudovíta Jagelonského; na Morave spočiatku vláda Matyáša Korvína) a v prvých rokoch vlády Ferdinanda Habsburského; rozvinutá renesancia (1535-1580) zahŕňa vládu Ferdinanda Habsburského, Maximiliána II. a počiatok vlády Rudolfa II.; neskorá renesancia a manierizmus (1580-1620) sa rozvíjala počas vlády cisára Rudolfa II. a Matyáša

Česká renesancia:

raná renesancia 1490-1535

vrcholná renesancia 1535-1580

neskorá renesancia a manierizmus 1580-1620

raná renesancia:

-nový sloh sa začal prejavovať už 1490 niektorými detailmi na neskorogotických stavbách; významným dokladom prenikania renesancie na Morave prostredníctvom budínskeho dvora Matyáša Korvína sú portály na zámkoch v Tovačove a Moravskej Třebovej; približne v tom istom čase (1493) vznikali renesančné ostenia okien Vladislavskej sály na *Pražskom hrade*; samotná neskorogotická Vladislavská sála (arch.B.Ried) má napriek svojej mohutnosti viac renesančné proporcie a svetelný režim; renesančné kompozičné prvky sa uplatnili na Ľudovítovom krídle Kráľovského paláca *Pražského hradu* (arch. B.Ried)

rozvinutá renesancia:

-rozvoj renesančnej architektúry spojený s nástupom Ferdinanda Habsburského na trón (1526); najmä od poloviny 30.rokov prichádzali do Prahy talianski umelci a remeselníci (P.della Stella, U.Aostallis), aby prestavovali a rozšírili *Pražský hrad*; vynikajúcou ukážkou *zaalpskej renesancie* sa stal najmä Kráľovský letohrádok (P.Della Stella, B.Wohlmut, H.Tirol ad.), organový chór chrámu sv. Víta (B.Wohlmut), Veľká míčovňa v Kráľovskej záhrade (B.Wohlmut); od 40.rokov 16.st. budovala šľachta svoje sídla v blízkosti Pražského hradu: palác Lobkovický (dnešný Schwarzenberský), palác Martinický, palác Pánov z Hradca; priamo v areáli Pražského hradu si stavali svoje paláce Rožmberkovci a Pernštejnovci (pozorohodné terakotovými detailmi); stavebná činnosť sa rozvíjala aj na venkove pri prestavbách hradu a stavbách zámkov; prestavbou hradov vznikli zámky v Jindřichovom Hradci (vyniká najmä *centrála* záhradného pavilónu zvaného *Rondel*; arch. B.Maggi), Českom Krumlove (najmä veľká veža; arch. B.Maggi), Telči; obľúbený bol typ zámku so štvor až trojkrídlovým nádvorím s niekoľkokoposchodovými *arkádovými* galériami po troch stranách nádvorja (Litomyšl, Kaceřov, Moravská Třebová, Velké Losiny, Bučovice, Opočno, Rosice); príkladom italizujúcej vily je zámok Kratochvíle (B.Maggi); rozvíjal sa aj renesančný urbanizmus: v novozaložených mestách alebo v mestách zničených požiarmi sa stavali jednotné *uličné fronty* (Pardubice, Nové Mesto nad Metují, Telč, Jindřichův Hradec); Pernštejnovci renesančne upravili zámok v Pardubicích, mestá Pardubice a Nové Mesto nad Metují; Pernštejnovci od poč. 16.st. vyrábali z pálenej hlíny ostenia okien a dverí; v meštianskom prostredí sa renesancia presadila najneskoršie a renesančné prvky sa aplikujú na prevažne gotické stavby; honosne stavané mestské radnice (Plzeň, Litoměřice, Prachatice); cirkevná architektúra: renesancia sa presadila prevažne iba v detailoch (prestavba kaplnky Všetkých svätých na Pražskom hrade); výnimkou boli dva zbory *Jednoty bratskej* v Brandýse nad Labem a v Mladej Boleslavi (považované za najstaršie renesančné chrámy v strednej Európe (po 1540), kaplnka sv. Vojtecha na Pražskom hrade (zrúcaná pri dostavbe chrámu sv. Víta) a kostol sv. Petra a Pavla v Kraloviciach; renesančné tvaroslovie sa najviac uplatnilo pri stavbe hrobiek a náhrobkov (Endelmanova hrobka a kaplnka sv. Stanislava pri kostole sv. Václava v Olomouci, pohrebna kaplnka v Telči); celkom špecifickým štýlom je kombinácia renesančného a gotického tvaroslovia na kostole sv. Rocha v Strahovskom kláštore a v pôvode luteránskom kostole sv. Salvadora v Prahe na Starom Meste; v 2.pol. 16.st. sa popri talianskych vplyvoch prejavili aj vplyvy holandské (príklon k dekorativizmu); porovnaj termín *česká renesancia*; pozri *románska renesancia*

Slovensko:

-v čase vlády uhorského kráľa Matyáša Korvína (1458-90) zosilneli kultúrne styky medzi Uhorskom a Talianskom; na kráľovský dvor v Budíne prichádzali talianski umelci; renesančný vplyv zasiahol až do Moravy, ktorá bola vtedy pod Korvínovou vládou; sľubný vývoj uhorskej renesancie prerušil vpád Turkov, ktorí väčšinu renesančných stavieb zručili; na Slovensko prenikla renesancia prostredníctvom budínskeho uhorského dvora a tiež z Poľska; spočiatku sa na obranu proti Turkom stavali opevnené hrady (Červený Kameň) a boli opevňované mestá (Banská Štiavnica, Kremnica); mimoriadnym *fortifikačným* dielom bola stavba pevnosti Nové Zámky; v polovine 16.st. sa stavali renesančné *kaštiele* (Bytča, Fričovce); najmä na Spiši a Šariši sa stavali osobité, samostatne stojace zvonice (*Poprad*); pozri *spišská renesancia*

Rusko:

v rokoch 1475-1525 pôsobili v Moskve na prestavbe *Kremlu* architekti zo severného Talianska (Alevio z Milána); boli postavené chrámy Nanebovzatia Panny Márie (Uspenskij sobor) a Archangelskij sobor; bolo vybudované mohutné tehlové *opevnenie* s vežami; v 16.st. vznikla osobitá syntéza staroruskej (byzantskej a ľudovej) a renesančnej talianskej architektúry; domáce prvky postupne silneli a dodávali architektúre osobitý dekoratívny charakter; na kamenných stavbách boli zjavné prvky ľudovej drevenej architektúry (chrám v Kolomenskom)

pozri *maniera moderna, východoslovenská/spišská renesancia, Vladislavská gotika, saiská renesancia, saská renesancia, románska renesancia, Queen Elisabeth Style, fontainebleauská škola, saská škola, sienská škola, umbrijská škola, palaiologovský štýl, tzv. brincoveanský sloh, romanizmus, drobní majstri, Palladiovský motív, Vignolovský motív, platereský štýl, mudéjarský štýl, deuxième renaissance, Francois-Premier, Henri-Deux, Neri-Quatre, Louis-Treize; platereský štýl, manuelský štýl, desornamentado/Herrerov štýl, estilo greco-romano, harmonická proporcia, krenelovanie, kaštieľ, palác, atikový dom, lastovičí chvost, sýrsky oblúk, arbelos, sanktusník, salla terena, giardinetto, hortus conclusus, gryf/greif, lucarne, chiaroscuro, trompe l'oeil, sgrafito, opus reticulatum, groteska, enkarpa, festón, girlanda, kartuš; figura piramidale; klenba melónová; kabinet; poschodový poriadok, superpozícia poriadkov; Salvator mundi, bottega, manekýn; padelok; boemio, Medicejovci, survival, balet, bosáž; tzv. blšia kožušinka, kaseioná a vápenná maľba, klenba hrebienková, klenba drevená, klenba kláštorná, klenba pruská/klenba nad obdĺžnikovým pôdorysom, klenba valená; kontrasgrafito*

http://sk.wikipedia.org/wiki/Kateg%C3%B3ria:Renesan%C4%8Dn%C3%A9_v%C3%BDtvarn%C3%A9_umenie

<http://sk.wikipedia.org/wiki/Renesancia>
<http://it.wikipedia.org/wiki/Rinascimento>
<http://hr.wikipedia.org/wiki/Renesansa>

https://sk.wikipedia.org/wiki/Kateg%C3%B3ria:Renesan%C4%8Dn%C3%A9_v%C3%BDtvarn%C3%A9_umenie

renesancia anglická - anglická renesancia

renesancia česká - česká renesancia

renesancia harlemská - black art z 20.rokov 20.storočia, zdôrazňujúci identitu afroamerického obyvateľstva; porovnaj *saiskú renesanciu*

renesancia holandská - holandská renesancia

renesancia karolínska - karolínska renesancia

renesancia macedónska - macedónska renesancia

renesancia neapolská - neapolská renesancia

renesancia otónská - otónská renesancia

renesancia palaiologovská - paliologovská renesancia

renesancia palladiovská - palladiovská renesancia

renesancia prvá - protorenesancia

renesancia románska - románska renesancia

renesancia saiská - saiská renesancia

renesancia saská - saská renesancia

renesancia severská - severská renesancia

renesancia spišská - *spišská renesancia*

renesancia španielska - *španielska renesancia*

renesancia talianska - *talianska renesancia*

renesancia východoslovenská - *východoslovenská renesancia*

renesancia zaalpská - Baleka v súvislosti s heslom *renesancia*: umelci prichádzajúci z krajín severne od Álp odnášali nový umelecký názor späť do strednej a severnej Európy; tu chýbalo dôležité antické podložie a naopak silný vplyv *gotiky*, s ktorým sa musel renesančný názor vyrovnávať rovnako ako s *katolicizmom* a *reformáciou*, ktorá odmietala stredomorskú tradíciu (Luther); k najväčším a najvýznamnejším maliarom zaalpskej renesancie bol *Eyck Jan van*; významnými osobnosťami zaalpského umenia 15.st. (v čase jej prenikania) boli K.Witz (významom prirovnávaný k Ucellovi a Andreovi del Castagno), M.Wolgemuth a M.Schongauer, ktorí boli Dürerovými učiteľmi; najvýznamnejšou osobnosťou zaalpskej renesancie sa stal Dürer, ktorý sa koncom 15.st. vypravil do Talianska a tu sa naplno uvoľnila jeho renesančná tvorivosť: Adam a Eva, Apokalypsa Jánova (pozri *Apokalypsa Dürerova*), Štyria apoštoli, Ružencová slávnosť; Dürer zasiahol aj do teoretickej oblasti (napr. Štyri knihy o proporcií); jeho žiakmi boli H.Baldung/Grien a H.Burgkmair St.; do vývoja zasahovali aj ďalší: L.Cranach St., A.Aldorfer a najmä Grünewald (Isenheimský oltár) a H.Holbein; pozri *renesancia* (Dudák)

-*pamiatky* chýbajúcou časťou vo forme novotvaru alebo (v prípade výraznejšieho poškodenia) novým výtvarným riešením, ktoré je v súlade s pôvodným výrazom *pamiatky*; pozri *obnova pamiatky*

renesančná architektúra -

http://it.wikipedia.org/wiki/Categoria:Architetture_rinascimentali

http://it.wikipedia.org/wiki/Categoria:Architettura_rinascimentale

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Renaissance_architecture

renesančná architektúra talianska - *talianska architektúra renesančná*

renesančná záhrada - typ *zámočeky záhrady*

https://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1meck%C3%BD_park

renesančné maliarstvo - pozri *umbrijská škola*, *Leonardeschi*; *F. Vecelio*

http://es.wikipedia.org/wiki/Pintura_renacentista_de_Italia

http://es.wikipedia.org/wiki/Categor%C3%ADa:Pintura_del_Renacimiento

http://es.wikipedia.org/wiki/Pintura_renacentista

http://es.wikipedia.org/wiki/Pintura_del_Cinquecento

http://es.wikipedia.org/wiki/Pintura_renacentista_de_Espa%C3%B1a

http://es.wikipedia.org/wiki/Categor%C3%ADa:Cuadros_del_Renacimiento

renesančné umenie -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Renaissance_art

renesanční architekti - pozri *H. Vredeman de Vries*

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Renaissance_architects

renesanční architekti talianski - *talianski architekti renesanční*

renesanční humanisti -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Renaissance_humanists

renesanční humanisti flámski - *flámski renesanční humanisti*

renesanční maliari - pozri *Leonardeschi*, *B. Parezzano*, *H. Vredeman de Vries*

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Renaissance_painters

renesanční maliari flámski - *flámski renesanční maliari*

renesanční maliari holandskí - *holandskí maliari renesanční*

renesanční maliari katalánski - *katalánski maliari renesanční*

renesanční maliari nemeckí - *nemeckí maliari renesanční*

renesanční maliari talianski - *talianski maliari renesanční*

renesanční rytci - pozri *T. de Bry, C. Cort, D. V. Coornhert, P. Galle, J. Saenredam*

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Renaissance_engravers

B

Sebastiano Bianchi

Giovanni Antonio da Brescia

Theodor de Bry

C

Dirck Volckertszoon Coornhert

Cornelis Cort

D

Albrecht Dürer

G

Philip Galle

Hendrik Goltzius

L

Mario Labacco

Majster L. Cz.

Melchior Lorck

M

Jacob Mathai

Girolamo Mocetto

R

Martino Rota

S

Sadeler

Jan Saenredam

Martin Schongauer

renesanční rytci nemeckí - *nemeckí rytci renesanční*

renesanční sochári -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Renaissance_sculptors

http://fr.wikipedia.org/wiki/Cat%C3%A9gorie:Sculpteur_de_la_Renaissance

renesanční sochári talianski - *talianski sochári renesanční*

renesanční umelci -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Renaissance_artists

renesančný človek - renesančný človek vznikol ako opis osôb, hlavne mužov (pozri *Hildegarda z Bingenu*), ktoré pomohli ľudstvu uniknúť temnu vďaka svojej otvorenej mysli a zarputilej snahe o nové poznatky; renesančný človek alebo *univerzálny muž* nie je totožný s termínom *génium*, ktorý nemusí a väčšinou neobsahuje v sebe obsahovať rysy všestrannosti; pozri *univerzálny muž 2*

renesančný sloh - *renesancia*

renga - jap. 連歌 – „spoločná poézia“; klasický žáner japonskej poézie; je to dlhá reťazová báseň s pevnou formou, ktorú tvoria dvaja alebo viacerí autori; má najmenej dve strofy (jap. 句 – ku); úvodná, formalizovaná strofa hokku (発句) sa stala základom moderného žánru *haiku*; strofy na seba

nadväzujú a reťazia sa; sú rôzne varianty pravidiel určujúcich, kedy ktorý typ slohy nasleduje; toto sa stanovuje vopred a autori prednášajú svoje slohy, ktoré jeden účastník zapisuje; je to teda kolaboratívne dielo tvorené autormi majúcimi okamžitú inšpiráciu a poetické schopnosti; renga je typ pevného, v zmysle západnej poézie viazaného verša a vznikla ako reakcia na intuitívnu a voľnejšiu poéziu *tanka*; ustálená forma však môže mať modifikácie, záleží od vopred daných propozícií; proces tvorby básne renga má tiež ustálenú formu; je vždy známy hosťiteľ a miesto, ktoré poskytuje básnikom, je určený tajomník - zapisovateľ a hlavný hosť sedenia, ktorý tvorí úvodnú slohu hokku určenú pre čestných hostí; samozrejme sú známi i ďalší poeti; tajomník zapisuje protokol okolo organizácie sedenia a táto listina aj s podpismi autorov má slúžiť ako svedectvo o autorstve básne; dvomi najslávnejšími majstrami renga boli budhistický kňaz Sogi (†1502) a Matsuo Bash (†1694)

<http://sk.wikipedia.org/wiki/Renga>

Básnik Sogi s priateľmi si uctieva hrob básnika a učenca Teika básňou renga (ilustrácia z knihy Ehon Yamato Hiji)